

PARADIS OCH MODERNITET

OM LIVSSYNNEN HOS LARS-IVAR RINGBOM

SFV

Biografi · FILOSOFI

Lindén, Jan-Ivar: *Paradis och modernitet. Om livssynen hos Lars-Ivar Ringbom*. Svenska Folkskolans Vänner (SFV), Helsingfors 2021. Mjukband, Paperback, 22x22 cm, 220 sidor, rikt illustrerad. ISBN 978-952-7076-46-0

Lars-Ivar Ringbom (1901–1971) var professor i konsthistoria vid Åbo Akademi, inflytelserik skribent, världsberömd ikonograf (i första hand för sin *Paradisus Terrestris*, därav bokens titel) och en av de första som i Norden intresserade sig för de kontinentala (moderna) fenomenologiska och livsfilosofiska traditionerna. Sonen Sixten, som efterträdde honom på den konsthistoriska lärostolen i Åbo, blev även han en internationellt uppburen forskare, tillika en av det Ikonografiska Sällskapets grundare och medlem av ICO:s redaktion 1971–1978. Författaren, Jan-Ivar Lindén, docent i filosofi och idéhistoria vid Heidelbergs och Helsingfors' universitet, är Ringboms systerson och har därmed haft tillgång till familjens och släktens dokument, fotografier, traditioner och minnen. Något som i viss mån förklarar verkets ovanliga komposition.

Boken är ingen traditionell biografi. Visserligen förser den läsaren med den vanliga familjehistoriken, men stora delar av texten handlar i själva verket endast indirekt om Ringbom själv utan utgående av Lindéns skisserande av ”en bild av den andliga och historiska situationen” i vilken huvudpersonen och hans samtida verkade. I mångt och mycket påminner dessa avsnitt om idéhistoriska föreläsningar och betraktelser, där Ringbom bara är en bifigur. Å andra sidan dissekteras i andra avsnitt dennes konstnärliga, konstfilosofiska och politiska vägval utförligt mot bakgrund av dessa tidens tankeströmningar.

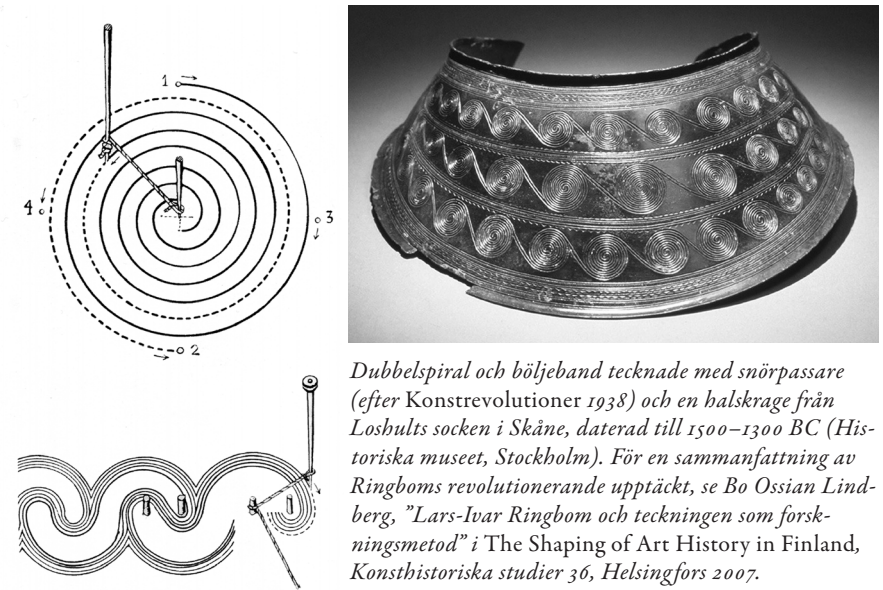
Det kan låta som tung och besvärlig läsning – men det är det definitivt inte. Lindén skriver lätt och flytande på vacker svenska om svåra saker, kunnigt, tänkvårt och intresseväckande. Förvisso förutsätts läsaren vara någorlunda insatt i såväl antikens och den nyare tidens filosofi som 1900-talets konstteori, men den som till äventyrs glömt sin Platon och Aristoteles påminns handfast om att många av de grundläggande frågor som de ställde ännu idag inte tillfredställande besvarats. Även med Kant, Rousseau och Nietzsche får läsaren tillfälle att återbekanta sig.

Speciell uppmärksamhet ägnas tre personer som spelade en stor roll för Ringbom: den ungersk-judiske matematikern och filosofen, Menyhért Palágyi (på tyska Meinhart Palagyi, 1859–1924) och hans teori om medvetandets diskontinuitet, och dennes efterföljare Ludwig Klages (1872–1956), tysk psykolog och filosof som bland annat hålls för den filosofiska vitalismens och den biocentriska världsbildens fader. Dessa båda har starkt influerat den tidige Ringbom, och särskilt väl märks vännen Klages' civilisationskritiska hållning i avhandlingen om illusionen i måleriet. Den tredje mannen är Josef Strzygowski (1862–1941), den polsk-österrikiske "konsthistoriens Attila" som med sin kontroversiella *Orient oder Rom* 1901 orienterade om den konsthistoriska kompassen från öst-väst till nord-syd. Han var den nystartade Åbo Akademis förste professor i konsthistoria under åren 1921–1925 och blev därmed Ringboms lärare och mentor, något som i hög grad påverkade hans vetenskapliga vägval och framtida studieobjekt. Dessa tre återkommer ständigt i resonemangen kring de ringbomska texterna; en stor del av kapitlet med titeln "Gralfrågan", som handlar om *Graltempel und Paradies* (se nedan), ägnas exempelvis Strzygowskis teorier och arvet efter denne.

En annan person som naturligtvis starkt påverkade den unge Ringbom var fadern Lars, läkare, psykolog och flitig kulturskribent. Särskilt tycks dennes intresse för varseblivningsteori och masspsykologi ha gått i arv. Likväl känns det omotiverat att ägna så stort utrymme som drygt 20 sidor åt hans åsikter och skrivelser i olika frågor, särskilt då hans ambivalenta inställning till rasbiologi.

Ringbom publicerade sig på en lång rad olika områden, förutom konsthistoria även kultur- och religionshistoria, filosofi och varseblivningsteori. Ofta nog överlappar de olika ämnena varandra i hans verk och vad Lindén på ett tjänstfullt sätt gör, är att sätta in dem i sina större sammanhang. Av de mera specifikt konsthistoriska verk som refereras och analyseras kan nämnas avhandlingen *Kampen om illusionen i måleriet: studier i måleriets väsen och utveckling* (1931), *Konstrevolutioner* (1938), *Graltempel und Paradies: Beziehungen zwischen Iran und Europa im Mittelalter* (1951), och *Paradisus terrestris: myt, bild och verklighet* (1958).

Konstrevolutioner behandlas utförligt i ett särskilt kapitel. Innehållet refereras ganska kort och sakligt, men tonvikten ligger på analysen av Ringboms sätt att definiera och använda begreppet revolution. Här uppstår Lindén en hel skara av gamla och nya kommentatorer, från Platon och Aristoteles till Dilthey

Dubbelspiral och böljeband tecknade med snörpassare (efter *Konstrevolutioner* 1938) och en halskrage från Loshults socken i Skåne, daterad till 1500–1300 BC (*Historiska museet, Stockholm*). För en sammanfattning av Ringboms revolutionerande upptäckt, se Bo Ossian Lindberg, "Lars-Ivar Ringbom och teckningen som forskningsmetod" i *The Shaping of Art History in Finland, Konsthistoriska studier* 36, Helsingfors 2007.

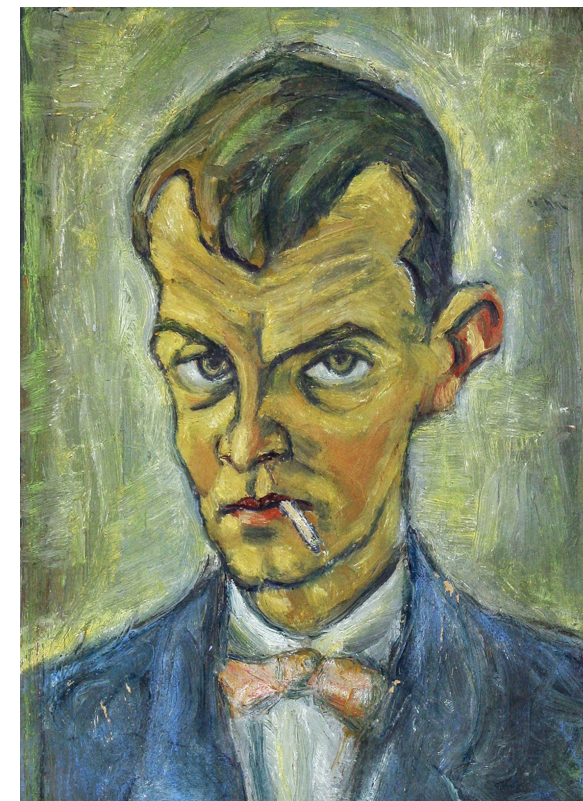
och Simmel. Egendomligt nog görs här ingen större affär av det som allmänt betraktas som ett epokgörande bidrag till både arkeologin och konsthistorien: upptäckten av hur bronsålderns spiralornamentik framställdes. Även *Graltempel und Paradies* får ett eget kapitel. I detta märkliga verk försöker Ringbom, utgående från hur Graltemplet beskrivs i legenderna kring kung Arthur och Parsifal, rekonstruera byggnadens utseende och dess eventuellt en gång existerande förebilder. Sökandet för honom ända till Persien och templet som zoroastrismens symboliska återskapande av kosmos. Detta till på köpet på en specifik geografisk plats, nämligen staden Siz (idag Takht-i-Suleiman) där Zorathustra ska ha fötts. Trots den stora internationella uppmärksamhet som verket på sin tid väckte (och fortfarande faktiskt väcker), ägnar Lindén större delen av kapitlet åt Ringboms förhållande till Strzygowski och dennes teorier om en nord-sydlig kulturell axel och fortlevnaden av persisk ikonografi och arkitektur i norra Europa.

Långt mera energiskt tar sig författaren i kapitlet "Jordeliv och paradiset" an *Paradisus terrestris*, som av honom med rätta karakteriseras som "en stort uppslagen, kulturhistorisk genomgång av föreställningar om, bokstavligt talat, allt

mellan himmel och jord – och om förhållandet mellan det himmelska och jordiska paradiset i synnerhet” (s. 175). Här tar Lindén med läsaren på en kort (men ändå 30 sidor lång) version av Ringboms hisnande resa genom tid och rum. Med start i den bibliska föreställningen om Edens lustgård, eller paradiset, gör Ringbom här i viss mån om den resa han redan gjort i *Graltempel und Paradies*, men här är målet själva begynnelsen för mänsklighetens historia, eller rättare sagt myten om denna. Föga överraskande landar han också på samma punkt – Takht-i-Suleiman – men vägen dit går via medeltidens och antikens ikonografi, kartografi, mytologi och mycket, mycket annat. Ur detta monumentala lärdomsprov väljer dock Lindén att koncentrera sig på några få aspekter, som uppfattningarna om jordens form, gudarnas hemvist, paradiset geografiska lokalisering och, givetvis, den filosofiska tankevärld som verket återspeglar.

Ringbom hade själv konstnärliga ambitioner, inledde sina studier vid rit-skolan i Åbo och fortsatte sedan, i början av 1920-talet, till konstakademin i Dresden, där han som lärare hade bl.a. Oskar Kokoschka. Precis som för många andra konsthistoriker kom de akademiska studierna att stävja de konstnärliga ambitionerna, men han fortsatte länge att teckna och måla, både för privat bruk och som ett led i sitt forskningsarbete. Intressantast i hans privata produktion är den långa raden av självporträtt, av vilka ett antal finns reproducerade i boken. I detta sammanhang har de faktiskt något att säga både om hans konstnärliga ideal och självuppfattning. Den likaledes konstnärligt utbildade systemen Lenas målningar, av vilka många också reproduceras i boken, speglar också på sitt sätt tidsandan men utgör, eftersom de inte explicit relateras till i texten, ofta mest ett dekorativt inslag.

Något som kan väcka en viss irritation är att en del färgbilder är för mörka, och att många av bilderna, när de som här läggs i den breda yttermarginalen, blir alltför små. Reproducerade i tändsticksaskformat blir exempelvis Jan van Eycks målningar av Kristi Korsfästelse och den Yttersta Domen, eller ett sassanidiskt bronsfat med intrikata filigranarbeten, naturligtvis ganska meningslösa. Överhuvud taget brister det ibland i relationen mellan text och bild, stundom verkar de senare vara insatta på måfå och några gånger får man inte ens veta vad bilderna föreställer, t.ex. när det gäller Lars-Ivars egna måningar av husen på Klosterbacken i Åbo på s. 55–56. Fotnotstexten är för övrigt mikroskopiskt liten, och en ordentlig litteraturlista hade avsevärt underlättat läsningen (och

Lars-Ivar Ringbom i ett självporträtt som inte reproduceras i boken, sannolikt målat under studietiden i Tyskland. Gouache på brun kartong. Foto Lars Berggren 2015.

uppföljningen). Författaren kan emellertid knappast klandras för dylika brister utan som vanligt är det förlaget som borde ha gjort ett bättre arbete.

Dessa invändningar handlar ändå sist och slutligen om smärre saker som inte ska dölja att boken är en njutning både att läsa och att bläddra i – och att låta sig inspireras av. Av störst intresse för ikonografen är naturligtvis avsnitten om Ringboms publikationer och den filosofiska, akademiska och politiska kontext i vilken de tillkom. Men förhoppningsvis kan den också stimulera till läsning av Ringboms egna publikationer; särskilt *Paradisus terrestris* är fortfarande en synnerligen lärorik och fascinerande läsupplevelse.

Lars Berggren